

Evolució històrica del llop al Berguedà

Temps era temps, els udols del llop ressonaven per les valls i muntanyes del Berguedà. Fins que arribà un dia que desaparegueren del paisatge sonor d'aquestes contrades. D'aleshores ençà, ha transcorregut més d'un segle. Però la memòria oral del llop, transmesa a través de les generacions, encara perviu en alguns berguedans que no han oblidat les històries dels seus besavis. I el record de l'espècie també és ben viu en la toponímia, en serrats, bagues i colls que porten el seu nom.

Malauradament, però, s'ha conservat molt poca informació escrita que faci referència al passat del llop al Berguedà. Després d'haver consultat fonts diverses i d'haver visitat biblioteques i arxius a la recerca de dades, la informació que s'ha pogut trobar és ben escassa. Tot i així, el seu interès és indubtable, i relacionant en el temps aquestes dades amb la informació disponible de Catalunya, la península Ibèrica i Europa, s'obté, si més no, una acceptable aproximació a la història de l'espècie en l'entorn comarcal.

Una persecució de segles

Llops i humans no sempre han estat enemics. Només cal recordar que el gos s'originà a partir de la domesticació del llop per avantpassats nostres. Més recentment, alguns pobles caçadors com els *inuit* i els indis nord-americans encara han considerat el llop com una mena de germà, i fins i tot en algun cas, com un enviat dels déus que els ensenyava a caçar (13). En general, però, des del Neolític, la relació entre llops i humans canvià radicalment amb l'aparició i el desenvolupament de la ramaderia. Les

cultures ramaderes expandiren les pastures en detriment dels boscos, i els llops començaren a aficionar-se a la caça del bestiar domèstic, entrant cada vegada més en conflicte amb els humans, que s'abocaren a la persecució del depredador. A tall d'exemple, a Atenes, al segle VI ja es pagaven recompenses per la captura de llops (13), i a França, entre els anys 800 i 813, Carlemany creà fins i tot un cos especial de caçadors de llops (13, 16). El cristianisme alimentà l'animadversió contra el llop en considerar-lo un animal diabòlic que representava l'encarnació del mal. I durant l'Edat Mitjana, s'amplificà la llegenda negra de l'espècie i la seva persecució esdevingué ferotge a tot Europa (11, 16).

Les referències més antigues del llop a la comarca s'han trobat als arxius de Bagà corresponents a l'època en què aquesta vila era la capital de les baronies de Pinós

i de Mataplana (19). S'hi troben exemples dels danys que produïen els seus atacs i del preu que es pagava per les pells de les ovelles mortes, com en aquest fragment de 1482: *"per sinch pells d'ovelles stabassades de lops VI ss; per una pell sensera e duas spelisades per lops, que vení a hun holier, V ss.; una pell d'ovella que havian morta los lops, ere spellisada, aguín 1s. VI drs."* (ss. i drs. són les abreviatures de sous i diners, dues monedes de l'època; un sou equivalia a dotze diners, i en aquestes dates es pagava, per exemple, un sou i mig per

una gallina, set sous per una olla de coure i trenta-dos sous per un porc gras a punt de matar). Per tal de tenir sort en la caça d'ossos i llops, es feia ofrena de la pell al patró de la vila, com ho mostra aquesta despesa de 1484: *"he pagat An Pere Schariu, basiner de sent Esteve, huyt ss; foren per rahó de un cuyro de hós que lo senyor se'n féu portar, qui ere de sent Esteve, que los cassadors hi an dat tots los cuiros, VIII ss."* Els caçadors de llops eren retribuïts per la vila, com es desprèn d'aquest pagament de 1495: *"pos an dada que he deslliurats per los lops que mataren a Paller, III. VIII ss."* (II. significa lliures; una lliura equivalia a vint sous). Per cada llop mort, sembla que es pagaven vuit sous i mig l'any 1497: *"meten dada per un lop que matam, tots los quasadors, donam al ciri lo que se n'acostuma de fer, perquè toca pagar a la vila vuit sous e mig"*. En general, aquestes pagues pels llops abatuts són semblants a les que

Vall del torrent de Paller, amb el santuari i el Paller de Dalt. Un document de 1495 cita un pagament d'una lliura i vuit sous "per los llops que mataren a Paller". JOAN SANTANDREU

s'han pogut documentar en altres comarques en dates similars (15).

Prop de Bagà hi ha una casa de pagès, avui dia deshabitada, coneguda amb el nom de *Cal Matallops*. Tenint en compte les recompenses que es pagaven des de l'administració per tal d'incentivar la captura del depredador, sembla clar que l'origen del nom deu provenir de l'especialització dels antics habitants de la casa en aquesta activitat, que devia resultar prou lucrativa com per constituir gairebé una mena de segon ofici. De fet, en altres comarques catalanes està ben documentada, ja des de l'Edat Mitjana, l'existència d'aquesta figura del matallops com una mena de semiprofessional que obtenia així uns ingressos suplementaris (15).

Els topònims de *Forat del Llop*, a Gresolet, la *Baga de les Llobateres*, a Ensija, i la *Llobatera*, a Castellar del Riu, també podrien tenir el seu origen en la persecució planificada del depredador. El *Forat del Llop* podria indicar la localització d'un parany consistent en una mena de pou excavat a terra (o també una cavitat natural) tapat amb branques, on s'hi posava algun esquer per tal que hi caigués l'animal. Hi ha casos ben coneguts i documentats d'aquesta mena de pous en altres comarques catalanes (15), amb les variants toponímiques de *Clot*, *Sot*, *Timba*, *Bassa* i *Pou del*

Llop. Pel que fa a les *llobateres* esmentades, aquest mot admet diferents interpretacions. L'acceptació que en donen els diccionaris és la de territori habitat per llops, terra de llops; però també està descrit en algunes comarques l'ús de les paraules *llobatera*, *llobera* o *llopera* per referir-se a paranyes estables com els pous esmentats o com d'altres de semblants construïts al final de reductes o congostos als quals era conduït i acorralat el depredador (15).

A tot Europa, la persecució implacable de llops va persistir al llarg dels segles. Només s'interrompia en temps de guerra, i l'espècie aprofitava aquesta mena de parèntesis per recuperar-se temporalment, fet que queda ben palès en l'augment significa-

tiu de captures de llops després dels episodis bèl·lics (11, 12, 13).

Una àmplia distribució

Cap altre mamífer de la nostra fauna ha deixat una empremta tan gran en la toponímia de la comarca. Al l'alt Berguedà, hi trobem força noms que s'hi refereixen: el *Salt del Llop*, a Castellar de n'Hug; el *Forat del Llop*, a Gresolet; la *Font del Llop*, al Catllaràs; la *Baga de les Llobateres*, a Ensija; la *Llobatera*, a Castellar del Riu; el *Prat del Llop*, a la serra de Queralt. Al baix Berguedà, també en trobem uns quants: el *Collet del Llop* i la *Font del Llop*, a la Quar; el *Portell del Llop*, al sud-est de Berga; el *Serrat de la Llobeta* o *Serrat Llobater*, a Merlès. En conjunt, doncs, de l'àmplia distribució d'aquests topònims per la co-

marca, se'n pot treure la impressió que el llop devia tenir una distribució que abraçava gairebé tot l'àmbit comarcal. Cal advertir, però, que alguns d'aquests noms podrien tenir en realitat un altre origen etimològic (3). Per exemple, en el cas de la *Font del Llop* (nom que apareix repetit a la comarca, i que, a més, és molt freqüent en altres contrades), el nom podria derivar de les antigues arrels *lo* (aigua) o *lov* (rentar), de manera que la seva desvirtuació pels habitants posteriors hauria conduït fàcilment a la paraula *llop*, potser fins i tot sense la presència real de l'animal. En el mateix sentit, cal considerar en altres casos un possible origen a partir d'una suposada arrel *lop* (pedra), de la qual derivarien, per exemple, els

El llop és l'animal més evocat en la toponímia comarcal: serrats, bagues i colls porten el seu nom.

Cal Matallops, prop de Bagà. El nom evidencia que en altres temps hi visqué algú especialitzat, de manera quasi professional, en la persecució del llop. JOAN SANTANDREU

Topònims sobre la presència del llop al Berguedà

Hom pot ensopegar sovint amb referències topogràfiques relacionades amb el llop. Així noms de cases, de barrancs, de fons o d'altres indrets fan referència a la presència del llop, viva en l'imaginari i la tradició popular de les comarques de muntanya. Sense voler ser exhaustiu es pot fer una relació prou completa de la presència de mots relacionats amb el llop a la comarca del Berguedà, que no sols tenen a veure amb llocs concrets, sinó també amb tradicions o llegendes que, curiosament, sovint es repeteixen en altres indrets de la nostra geografia, de la península Ibèrica o d'al-

tres països europeus. A continuació podeu llegir tot un seguit de topònims, notícies, anècdotes i fragments de relats relacionats amb la presència del llop a diferents municipis de la nostra comarca.

Avià. Topònims: Serrat del llop (1).

Bagà. Topònims: Matallops: Casa situada a la Roca Tirabal (2). L'Ajuntament de Bagà pagava els pagesos perquè cacesin llops (3). Història explicada a Meritxell Prat pel seu pare, Serni, a qui li narrà el seu besavi: Un vespre de tardor, vigilant pasturar uns bous, es va anar fent fosc i es van apropar uns llops. El vigilant es quedà tan quiet que els llops li van estar a la vora sense fer-ne cas. Quan va poder els va espantar amb foc (4). Història explicada per Miquel Moya: Passant per la Roca Roja van sentir udols a la llunyania. Els van escarnir i al cap d'una estona van veure que els portaven a darrera. Es van haver de de-

fensar amb les faixes i bastons que és l'únic que portaven (5). Conten que una manera de mantenir els llops allunyats era arrossegat cadenes. (6).

Berga. Topònims: El Prat del Llop: a la serra de Queralt (7); el Portell del Llop: al sud-est de Berga (8).

Castellar de n'Hug. Topònims: Collet del llop: De la casa de Meranges es va a la casa la Muga (avui enderrocada) i passat el camí es ramifica i va a aquesta collada (9).

Castellar del Riu. Topònims: La Llobatera: zona situada sobre el poble (10).

Castell de l'Areny. Topònims: La font del llop: Sota el Coll de Seba, per la carena de la Clusa en direcció al Pla del Catllaràs (11).

Gisclareny. Varen matar el darrer llop l'any 1914 vora la Tossa (12).

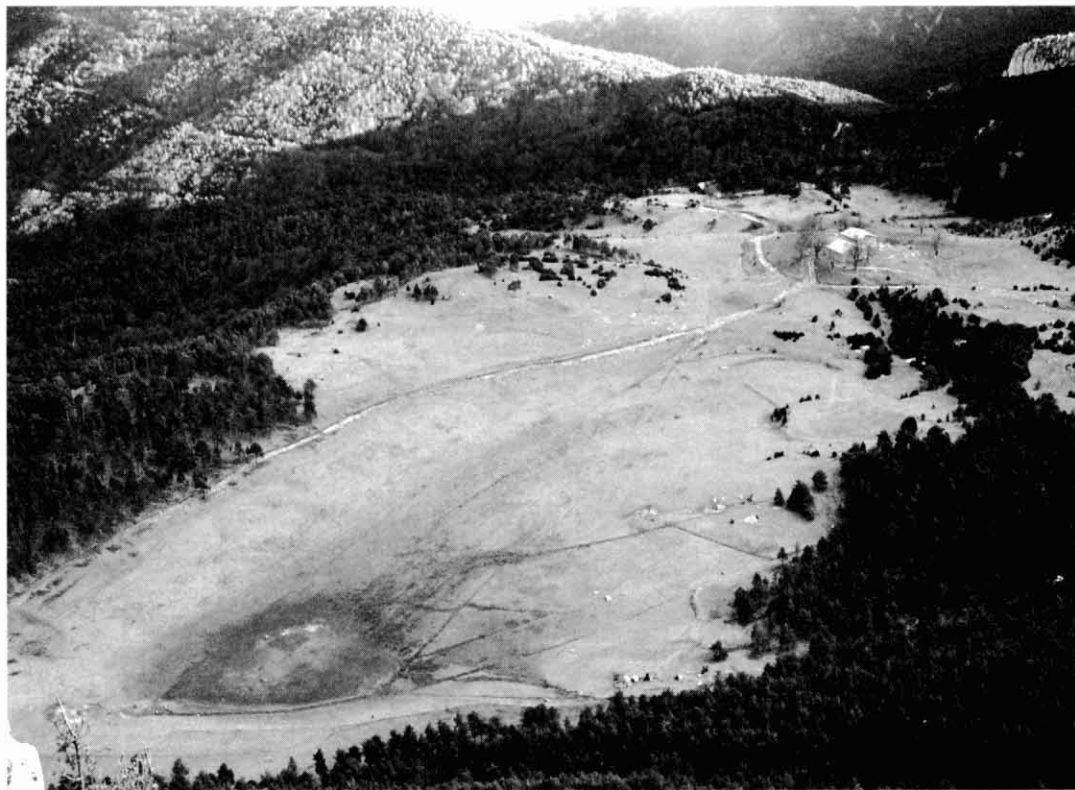
Gósol. A principis del segle XX se solien fer focs quan s'anava amb el ramat perquè no s'apropessin els llops

(13). Entre 1850 i 1860 es tenen notícies de l'últim llop que es va veure al poble. Un dia el va veure una nena quan sortia de missa i una nit va entrar al corral de Cal Catí i va matar deu o dotze ovelles (14). Es diu que per la guerra dels Carlins s'havien trobat homes morts pels llops (15). La Llobatera: Història d'una gossa que després de tenir una lluita aferrissada contra els llops, va anar cap a casa perquè li posessin el collar de punxes i després va tornar amb el ramat (16). Per defensar-se dels llops es feia servir foc, cadenes, cordes o una faixa amb una destal per fer soroll (17). Per exterminar els llops, normalment es feia enverinant-los i alguna vegada es feien batudes (18).

La Nou. Camp de l'Oració de la Casa de Pujols: Una creu recorda un músic, que quan anava a tocar a la festa de St. Martí de La Nou va ser mort, suposadament, per llops (19). A

termes occitans *lobal* (lloc pedregós) i *loba* (cresta de muntanya).

En tot cas, deixant de banda les especulacions basades en la toponímia, cap a la darreria del segle XVIII la situació general del llop a Catalunya està ben documentada (14) i se sap que l'espècie presentava encara una àmplia distribució per la major part del territori. Uns manuscrits de 1789 (20), en resposta a un qüestionari que interrogava sobre la presència de "*animales, cazas, fieras, aves o pájaros raros*" en el *Partido de Berga* (divisió administrativa amb una extensió i uns límits semblants al Berguedà actual), fan la següent descripció: "*en este partido las fieras que se encuentran son algunos lobos, zorros, javelines, algunas cabras montesas, algún venado y algunos hurones vulgo mustelas; de conejos, liebres, perdices y esquiroles, no mucha abundancia; algunas codornices; en el invierno algunos patos y torcos becacines bastantes y de palomas silvestres en algunos inviernos muchos*" (les cabres monteses serien isards, i els torcos becacines, becades). I continua parlant d'*animales dañinos* i del *género de pesca que se cría en los ríos*, tot aportant una informació faunística ben interessant des del punt de vista històric (2, 20). Però pel que fa al llop, sobretot cal destacar un recull de totes les localitats del partit de Berga en les quals s'esmenta la presència de l'espè-

cie cap al final del segle XVIII (14). Per ordre alfabètic, la llista completa és la següent: Brocà, Castell Fraume i Maripol, Castellar del Riu, Castellar de n'Hug, Cercs, Cerdanyola, Espinallbet, Fígols, la Baells, la Nou, la Quar, Malanyeu, Sant Climent de l'Espunyola, Sant Cristòfol de Toses, Sant Joan de Montdarn, Sant Martí del Puig, Vallcebre i Vilada. En conjunt, doncs, en aquestes dates la distribució del llop devia incloure pràcticament tot l'alt Berguedà actu-

L'Estany, des de la serra de les Arades. Una notícia publicada al setmanari *El Bergadán* el 15 d'agost de 1868, alertava de la presència de dos o tres llops que rondaven per aquests verals. JOSEP MARMÍ

al, esdevenint més localitzat cap al sud, però abastant almenys Montdarn, l'Espunyola i la Quar.

Declivi i extinció

Cap a mitjan segle XIX, la situació del llop a Catalunya ja havia canviat radicalment. En poc menys d'un segle s'havia passat, d'una àmplia distribució i una relativa abundància, a l'escassetat o a la pràctica desaparició de moltes zones humanitzades (10, 18). Un conjunt de factors foren

Malanyeu, el camí de les Canals de l'Os cap al mal pas de la Rota (de Sant Julià de Cerdanyola a Malanyeu). Es conta la història d'una família que tornant de fosc a casa senten udols de llops i se'n salven gràcies a fogueres que van fent a les places carboneres que hi havia pel camí (20).

La Quar. La Font del llop. Sota el pla de la Quar. El collet del llop (21).

La Pobla de Lillet. Topònims: Bassa dels Llops (22).

Saldes. Topònims: Forat del llop, sota el Mirador de Gresollet; Barranc i Baga de les Llobeteres, al vessant nord de la serra d'Ensija. És l'últim lloc d'on es tenen notícies de llops al Berguedà, a finals del segle XIX es creu que va desaparèixer.

Sant Jaume de Frontanyà. Topònims: Lloberes de baix i Lloberes de dalt, cases veïnes situades sobre el Santuari dels Oms (23).

Santa Maria de Merlès. Topònims:

Serrat Llobater i Serrat de la Llobatera (24).

Vallcebre. Presència de llop descrita al fons documental del segle XVIII escrit per Francisco de Zamora (25).

Viver i Serrateix. Topònims: Cal llop, casa situada al costat de la riera de Navel; Cau dels llops, cau amb diversos forats situat a la vaga de les Guixes de Vilajosana; la Fossa es troba anant de la Cantina a la Gargera. Un noi que tornava de casa la seva xicota va ser atacat per llops, abans de morir va matar 3 llops (26).

Anècdotes d'arreu i refranys

Quan els gossos lopers de les cases sentien un llop udolar, esgarapaven les portes de les pallisses, que era on guardaven els collars de punxes, fins que despertaven els de la casa. Quan portaven el collar posat marxaven a seguir els llops. Quan algú matava un llop, el buidava i l'omplia de palla. Llavors l'anava passejant per les cases

que tenien ramat, perquè li donessin quelcom. Per defensar-se la gent feia grans fogueres. Per exterminar-los es feien servir armes, llaços i verí. Història explicada per Ramon Badia de l'Aspà i Albert Saña de Sant Julià: Es diu que el verí per enverinar els llops, el feien posant gripaus i tritons a bullir molta estona en una olla. Llavors l'escampaven per damunt del bestiar mort (27). És més dolent que la pell del llop.

MARIA FAURA PEDRALS

NOTES

1. Font: El llop a Catalunya d'Albert Manent
2. Font: Ernest Sitges Campi
3. Font: Serra Vilaró
4. Font: "Pedraforca Màgic" d'Isabel Artero i Novella
5. Font: "Pedraforca Màgic" d'Isabel Artero i Novella
6. Font: "El llop a Catalunya" d'Albert Manent

7. Font: «Fauna del Berguedà» de Pere Aymerich i Joan Santandreu
8. Font: «Fauna del Berguedà» de Pere Aymerich i Joan Santandreu
9. Font: Ernest Sitges Campi
10. Font: Editorial Alpina
11. Font: Ernest Sitges Campi
12. Font: El llop a Catalunya d'Albert Manent
13. Font: Agustí Guitart Solé
14. Font: Ramon de Gósol
15. Font: Ramon de Gósol
16. Font: Ramon de Gósol
17. Font: Ramon de Gósol
18. Font: Ramon de Gósol
19. Font: Ernest Sitges Campi
20. Font: Ernest Sitges Campi; La Font del llop. Font: El llop a Catalunya d'Albert Manent
21. Font: «Fauna del Berguedà» de Pere Aymerich i Joan Santandreu
22. Font: El llop a Catalunya d'Albert Manent
23. Font: Ernest Sitges Campi
24. Font: El llop a Catalunya d'Albert Manent
25. Font: Treball d'Irene Casadesús Susín
26. Font: Melcior Rovira, Josep M. Cots i Isidre Barcons
27. Font: "Pedraforca Màgic" d'Isabel Artero i Novella

els causants d'aquest sobtat declivi general: una intensificació de la persecució amb tota mena de mitjans (armes de foc, verins, paranyes) i amb elevats incentius econòmics, una desforestació cada vegada més important, i una davallada dràstica de les poblacions d'ungulats salvatges (cervols i cabirols, sobretot) que constituïen una part important de l'alimentació del llop.

Els arxius que s'han conservat dels registres del pagament de premis per la captura de llops al partit de Girona (12) –gairebé els únics conservats d'aquesta època a Catalunya– documenten el declivi de l'espècie en aquesta zona entre els segles XVIII i XIX, i serveixen de model del que probablement succeí gairebé a tot Catalunya. En el període 1722-1739 es capturava cada any una mitjana de 0,6 llops/100 km² (un total de 456 llops per a tot el *Corregimiento* de Girona en aquest període), la qual cosa sembla apuntar una densitat de llops comparable a la de les millors poblacions ibèriques actuals. En el període 1788-1845, en canvi, la mitjana s'havia reduït a només 0,2 llops/100 km², és a dir, una reducció de les captures a una tercera part del període anterior, fet indicatiu d'una feble densitat i que mostra la forta regressió soferta.

L'isard és una de les principals preses del llop en ambients d'alta muntanya. L'augment d'ungulats salvatges (isards, cervols, cabirols, senglars) de les darreres dècades pot afavorir un futur assentament del depredador. JOAN SANTANDREU

En l'àmbit comarcal hi ha un buit total d'informació relativa al llop en la primera meitat del segle XIX. Fins ara no s'ha trobat cap referència escrita d'aquest període clau per entendre el sobtat declivi de l'espècie. Per tant, de l'evidència de l'àmplia distribució del llop al Berguedà cap al final del segle XVIII, passem directament –fent un salt de més de mig segle– a un parell de dades de la dècada de 1860, que ens parlen ja dels darrers llops.

El llibre *Efemérides Bergadanas* (21) recull una informació que fa referència a les dates de desaparició de l'entorn comarcal dels dos grans depredadors de la nostra fauna. Diu el títol: “*Por última vez fué visto un oso en término de Peguera*”, i descriu que el febrer de 1801 “*el dueño del manso Salomo, al salir una mañana de su casa, se topó con uno de estos temibles animales, que desde entonces ha desaparecido totalmente*”. A continuació, hi afegeix: “*los lobos desaparecieron*

también del todo, allá por los años 1860 al 1865”. I finalitza dient que “*las cabras monteses siguen triscando por las cumbres más altas del Partido*”.

Tanmateix, hi ha una notícia posterior que encara cita la presència del llop. És una informació curta que data del 15 d'agost de 1868 i que apareix publicada a l'exemplar número 14 del setmanari *El Bergadán*, dins la secció de notícies curtes amb el títol de *Gacetilla*. Encapçalada amb un expressiu *¡Ojopastores!*, a continuació comenta que a l'Estany i Santa Maria de les Garrigues s'hi han vist dos o tres llops.

Tot i que cal valorar amb prudència les dades anteriors (només són informacions periodístiques que no aporten proves conclouents), convé destacar que són les darreres referències històriques del llop en l'àmbit comarcal que s'han trobat fins ara. Tot plegat, doncs, sembla apuntar que cap a la dècada de 1870, el llop ja podria haver desaparegut del Berguedà. Aquesta data aproximada resulta ben coherent amb el que se sap de la resta de Catalunya. De fet, l'escassa informació històrica disponible coincideix a situar cap a la segona meitat o la darrer part del segle XIX l'extinció del llop a la major part del territori català (10, 18).

D'altra banda, la memòria oral de la comarca aporta encara dues

dades més relatives als darrers llops que es recorden (15), per bé que la seva fiabilitat és molt menor, ja que les històries que van passant d'una generació a una altra per via oral, al final poden acabar molt desdibuixades o deformades i, per tant, és raonable dubtar de la veracitat dels fets o de l'encert en l'estimació de les dates. El primer d'aquests relats situa entre 1850 i 1860 el darrer llop que es recorda pels voltants de Gósol, un animal que va entrar al corral de cal Catí i va matar una dotzena d'ovelles. En aquest cas, les dates estan en consonància amb les informacions anteriorment descrites. Del segon relat, en canvi, sorprèn la data més tardana: segons un testimoni oral de Gisclareny, l'any 1914 encara va ser abatut un darrer llop vora la Tossa. Tot i que no es tracta pas d'un fet documentat, tampoc és inversemblant una possible aparició tardana com aquesta d'algun exemplar aïllat o erràtic, tenint en compte que en aquestes dates encara quedaven alguns llops en zones de muntanya relativament properes a l'alt Berguedà.

Els darrers llops dels Pirineus

A l'inici del segle XX, devien sobreviure pocs llops a la serralada pirinenca, localitzats en uns quants nuclis aïllats. Al Pirineu català, sembla que les serres prepirinenques del Port del Comte i del Boumort van ser els darrers redutes on es va detectar la seva presència, gairebé fins a la dècada de 1930 (10, 11, 17), segons la versió generalment més acceptada. Al Pirineu central, al nord de la província d'Osca, els últims llops foren observats l'any 1890, tot i que força més tard, cap a 1930, aparegué encara algun exemplar –possiblement erràtic– a la vall del Gállego (11). Al departament francès dels Pirineus Occidentals, on s'havien abatut encara 119 llops entre 1872 i 1897 (6), les dades de l'espècie s'acaben pràcticament amb el canvi de segle, per bé que hi ha constància de dues darreres captures d'un llop el 1930 a Seguite, i d'un altre el 1935 a Soule. Així, doncs, les darreres referències ben documentades del llop en ambdós vessants dels Pirineus coincideixen en situar l'extinció

del llop a la serralada cap a la dècada de 1930.

En tot cas, aquesta presumpta data d'extinció del llop als Pirineus s'ha de prendre amb precaució, ja que cal considerar la possibilitat que alguns exemplars haguessin sobreviscut encara més temps en algun sector i haguessin passat desapercebuts. Recentment, a partir d'un treball basat en entrevistes a gent gran de la comarca del Ripollès (9), s'han recollit alguns testimonis que semblen apuntar que el llop hauria estat present fins força més tard del que es creia (el testimoni més tardà parla fins i tot d'un llop abatut a la dècada de 1950) a la zona compresa entre Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Serra Cavallera i Prats de Molló. D'entre aquests casos, destaca per la seva proximitat al límit comarcal del Berguedà el d'una persona que assegura que, de jove, els

havia sentit udolar a Les Llosses. Cal remarcar, però, que procedint amb rigor científic, la reconstrucció històrica s'ha de basar només en fets provats i demostrats. Per tant, aquesta mena de testimonis orals no poden ser considerats com a proves definitives per diverses raons. És fàcil la confusió de dates quan aquestes es basen només en la memòria personal i no s'han registrat per escrit. Es pot confondre l'espècie amb gossos assilvestrats quan l'observació s'ha fet de manera fugaç, a distància o amb mala visibilitat. I per descomptat, l'atribució al llop de determinats rastres o atacs al bestiar només la pot determinar amb total seguretat un especialista. Fins i tot es pot arribar a confondre l'espècie un cop capturat l'animal, tal com ho demostra un grotesc episodi que es va viure a Larrau, al País Basc francès (7), quan el 1981 els mitjans de co-

El llop presentava encara una àmplia distribució pel partit de Berga a la darrereria del segle XVIII.

JOAN SANTANDREU

municació anunciaren que, després d'haver-se produït uns atacs a ovelles, s'havia caçat un llop que n'era el responsable. La notícia va causar sensació (feia dècades que no es veia cap llop als Pirineus) i es va obrir un agre debat entre defensors i detractors del llop fins que, al cap d'uns dies, quan finalment el cadàver va ser examinat per especialistes, es va concloure que es tractava d'un gos!

Fora de l'àmbit pirinenc, a Catalunya es van caçar encara dos exemplars el 1924 a Horta de Sant Joan (Terra Alta), i un altre el

1935 als Ports de Tortosa (17, 18). Aquesta última captura representa la darrera citació segura de l'espècie a Catalunya al segle XX.

Una llarga absència

En resum, segons la versió més àmpliament acceptada, el llop s'extingeix dels Pirineus i de tot Catalunya cap a la dècada de 1930 (6, 10, 11, 18). S'inicia així una llarga absència d'unes set dècades, abans de tornar-ne a tenir notícies.

Durant la segona meitat del segle XX, a Europa occidental només quedaven poblacions de llops a la península Ibèrica i a Itàlia. A la península Ibèrica, l'àrea de distribució del llop quedà pràcticament restringida al quadrant nord-occidental. Cap a la fi de la dècada de 1960 i començament de la de 1970, l'espècie passà pel seu moment més crític, víctima d'una lorta persecució

-incentivada des de l'administració de l'Estat- amb tots els mitjans possibles, incloent-hi l'ús de verins (5).

Al Berguedà, encara que no hi quedaven llops en aquestes dates, sí que hi havia altres *alimañas*, mot amb què eren demonitzats els mamífers carnívors i les aus rapinyaires. A l'arxiu municipal de la Pobra de Lillet, s'hi troben diverses sol·licituds de subvencions per premiar els caçadors d'*animales dañinos* i de permisos per a la col·locació de verins (contestades amb les corresponents autoritzacions per part de l'autoritat competent), que daten del període 1965-1970. A tall d'anècdota, aquest és un extracte d'una mena d'informe d'agraïment escrit per l'alcalde, en què es notificaven els resultats de l'enverinament: *"Colocado éste en la fechas señaladas, plácenos comunicarle que el resultado ha sido muy fructuoso, pues hasta la actualidad se han hallados muertos 12 zorros y 6alcones y otros tantos que creemos habrán perecido sin ser hallados."*

La situació de la població ibèrica de llops començà a canviar a partir de la dècada de 1970. Un cens de 1988 (5) estimà el seu nombre en uns 1.500-2.000 individus, evidenciant que s'havia produït un augment important. Les claus de la recuperació van ser l'aparició d'una nova consciència conservacionista que frenà la persecució de l'espècie i culminà amb la prohibició dels verins, i també el despoblament rural, que afavorí la reforestació natural amb la consegüent expansió i augment dels ungulats salvatges. Des de 1998 fins a l'actualitat, la

situació no sembla haver canviat gaire en conjunt, malgrat que no es disposa de prou informació per saber-ho amb certesa (1). Només els nuclis aïllats d'Extremadura i Sierra Morena semblen en clara regressió i abocats a una pròxima extinció. A la resta de l'àrea, la tendència sembla més aviat expansiva (4) i en aquest sentit, cal destacar la lleugera expansió i augment de densitat cap a l'est (Cantàbria, País Basc, La Rioja i Sòria). Si continua aquesta tendència, el llop ibèric podria arribar aviat a l'extrem occidental dels Pirineus i recolonitzar progressivament la serralada cap a l'est.

Pel que fa a la població italiana de llops, la seva situació també era preocupant a la dècada de 1970. Però l'any 1976, el llop esdevingué protegit en aquest país i, tot seguit, s'inicià un increment i expansió de la població. Actualment, s'ha completat la recolonització de tota la serralada dels Apenins i l'espècie ha travessat la frontera cap a França. En aquest país, el 1993 se'n confirmà la cria al Parc Nacional de Mercantour, i l'any 2000, ja hi havia un mínim de 50 llops als Alps occidentals, a cavall de les fronteres francesa i italiana (16). També a Suïssa, des de 1996 s'han detectat llops procedents de la població italiana.

Un retorn previsible

L'any 1999, els mitjans de comunicació anunciaren la reaparició del llop al Pirineu oriental francès. En concret, els resultats de les anàlisis d'ADN practicades a restes de pèls i excrements trobades a la reserva natural de Noedes, al

massís de Madres, eren conclouents: es tractava d'un llop procedent de la població italiana (que en aquestes dates es distribuïa de manera contínua des dels Apenins fins als Alps de Provença, ja en territori francès). De fet, a la zona de Madres, des de 1995 s'havien produït diversos atacs a ovelles que feien sospitar la presència del llop, i l'any 1997 hi havia hagut una observació de l'espècie. La confirmació definitiva, la prova científica irrefutable s'havia fet esperar fins a l'agost de 1999, amb els resultats de les anàlisis d'ADN.

Cinc anys més tard, el febrer de 2004, el conseller de Medi Ambient i Habitatge, Salvador Milà, anuncia en compareixença pública que les anàlisis d'ADN d'una femta trobada al costat d'unes ovelles mortes han revelat la presència d'un llop al Cadí-Moixeró, arribat de França procedent de la població dels Apenins italians. De fet, en els darrers anys s'havien produït diversos atacs a ovelles i s'havien recollit indicis de la possible presència del llop, que ara es veien definitivament confirmats.

Al Berguedà, molta gent ha rebut la notícia de la presència del llop amb una barreja de desconcert i incredulitat. Però per a biòlegs i naturalistes -tenint en compte l'enorme capacitat de dispersió de l'espècie i la dinàmica expansiva de les poblacions ibèrica i italiana-, era del tot previsible que els llops tornessin als Pirineus. Ara bé, més aviat s'esperava que comencessin a reaparèixer primer al Pirineu occidental arribant-hi des de la població ibèrica, en expansió cap a l'est. Ha

estat una sorpresa relativa que els primers en arribar ho hagin fet al Pirineu oriental, des dels Alps marítics francesos, procedents de la població italiana. En tot cas, cal remarcar que l'arribada del llop és conseqüència d'un procés de recolonització natural de l'espècie, i cal deixar ben clar que no s'ha fet pas cap reintroducció deliberada de llops al Pirineu (malgrat que hi ha gent de la comarca que s'entesta a voler creure-ho així o, encara pitjor, a voler difondre-ho així malintencionadament) com la que sí que s'ha fet a França amb l'ós bru.

Un cop confirmada la presència del llop al Cadí-Moixeró, es va crear una comissió tècnica encarregada del seu seguiment, que manté contactes amb els especialistes de França i de la resta de l'Estat espanyol. En aquest darrer any, en alguns mitjans -El Segre, *Journal du Dimanche*- han aparegut informacions (no confirmades oficialment) que apunten que els experts que fan el seguiment ja tindrien constància de la presència d'almenys quatre llops en tot el Pirineu oriental. Fins ara, però, l'única informació oficial que cita més d'un exemplar en aquesta zona prové de l'administració francesa: en un pla de gestió del llop elaborat recentment, s'hi revela la identificació segura per mitjà d'anàlisis genètiques d'almenys tres animals diferents de procedència italiana entre els anys 1999 i 2000 al vessant francès del Pirineu oriental.

Si analitzem l'estat de conservació actual de bona part de la serralada pirinenca i el comparem amb l'estat de l'època en què

Ctra. Sant Fruitós, 32 - bxs.

Tel. 93 821 45 90

Fax 93 821 45 91

08600 Berga

PLANA

a s s e s s o r i a s . l

el llop s'extingí, ara hi ha amb molta més superfície forestal, molts més ungulats salvatges i menys ocupació humana que abans. Si a aquest conjunt de factors favorables a la presència del llop, hi afegim la tendència expansiva de les seves poblacions italiana i ibèrica, cal pensar que potser només és qüestió de temps que en vagin arribant més. Així, doncs, si aquesta tendència expansiva es manté en el futur immediat, a poc a poc es pot anar produint simultàniament una arribada d'exemplars de la població ibèrica al Pirineu occidental i una arribada de més animals d'origen italià al Pirineu oriental. Per tant, sembla força previsible un futur assentament de l'espècie a la serralada pirinenca. I cal encetar ja des d'ara un debat serè sobre com s'ha de gestionar aquest retorn, buscant solucions per tal de fer compatible la coexistència de llops i humans.

Bibliografia

- ALONSO, P. i altres (1999). Situación actual del lobo en España. *Quercus*, 157: 24-25. Madrid.
- AYMERICH, P. i SANTANDREU, J. (1998). Fauna del Berguedà. Àmbit de Recerques del Berguedà. Berga.
- BERTRAN, J.M. (1988). De Toponymia Praeromana. Antiques arrels berguedanes. CopiArt. Barcelona.
- BLANCO, J.C. (1998). Mamíferos de España I: Insectívoros, Quirópteros, Primates y Carnívoros de la península Ibérica, Baleares y Canarias. Editorial Planeta. Barcelona.
- BLANCO, J.C., CUESTA, L., ROIG, S. (1990). Situación y problemática del lobo en España. *Quercus*, 52: 10-19. Madrid.
- CAUSSIMON, G. (1982) Le loup en Navarre (XVIIe-XVIIIe s) et les dernières campagnes de destruction dans les Pyrénées Occidentales. *Acta Biol. Mont.*, 1: 81-92. Pau.
- DENDALETCHÉ, C. (1982) Haro sur un faux loup ou de la nécessité des lous, lynx et ours fantomatiques. *Acta Biol. Mont.*, 1: 93-100. Pau.
- FERNANDEZ, J. i REAL, J. (1985). Recull sobre l'evolució històrica del llop (*Canis lupus*) al Vallès. En: El medi natural del Vallès. Col. Natur. Vallesans, Ed. Centre Vallesà d'Estudis dels Ecosistemes Medit., pp. 191-192. Sabadell.
- FILELLA, S. (1999). Últimas citas de lobo en la comarca gerundense del Ripollès. *Quercus*, 157: 26-27. Madrid.
- GOSÁLBÉZ, J. i altres (1987). Història Natural dels Països Catalans, vol. 13: amfibis, rèptils i mamífers. Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona.
- GRANDE DEL BRÍO, R. (1984). El lobo ibérico. Biología y mitología. Herman Blume, Ed. Madrid.
- GRAU, J.M.T., PUIG, R. i RUIZ-OLMO, J. (1991). Persecución del lobo (*Canis lupus* L., 1758) en Girona (NE Ibérico) durante los siglos XVIII y XIX: ejemplo de utilización de datos de archivo. *Miscel.lània Zoològica*, 14: 217-223. Barcelona.
- KEMPE, C. (1990). Los señores del bosque. Conservación del lobo, el lince, el oso y el bisonte en Europa. Lynx Edicions. Barcelona.
- MALUQUER, J. (1992). Notícia de la fauna de Catalunya i d'Andorra al final del segle XVIII. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 60: 5-21. Barcelona.
- MANENT, A. (2004). El llop a Catalunya. Memòria, llegenda i història. Pagès Edicions. Lleida.
- MECH, L.D. i BOLTANI, L. (eds.) (2003). Wolves: Behaviour, Ecology and Conservation. The University of Chicago Press. Chicago.
- RUIZ-OLMO, J. (1990 a). El poblament dels grans Mamífers a Catalunya I. Carnívors: distribució i requeriments ecològics. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 58 (Sec. Zool. 8): 87-98. Barcelona.
- RUIZ-OLMO, J. i AGUILAR, A. (1995). Els grans mamífers de Catalunya i Andorra. Lynx Edicions. Barcelona.
- SERRA, J. (1947). Baronies de Pinós i Mataplana. Llibre II. Biblioteca Balmes, sèrie II, volum XIX. Barcelona.
- SERRA, R. i FERRER, L. (1985). Un qüestionari de Francisco de Zamora (1789). *Estudis d'Història Agrària*, 5. Barcelona.
- VILARDAGA, J. (1919). Efemèrides Bergadanes. Imprenta y Encuadernaciones de San José. Manresa.

Agraïments

Vull agraïr a Xavier Pedrals les seves orientacions pel que fa a la consulta d'arxius i els seus comentaris sobre alguns aspectes històrics. També agraeixo a Pere Aymerich, Josep Marmi i Josep Noguera l'aportació d'algunes dades i suggeriments.

Joan Santandreu i Pajeroles
Biòleg